

Чи може фахівець у галузі права бути іноземцем? Певіщо взагалі потрібна адвокатура, якщо правову допомогу може надати будь-який юрист? Це далеко не повний перелік питань, що вимагають вирішення у відповідному законі, прийняття якого необхідно в зв'язку з рішенням Конституційного Суду.

Предметом розгляду Конституційного Суду були проблеми надання правової допомоги підозрюваному, обвинуваченому, підсудному. Аналогічного вирішення вимагає і питання надання правової допомоги постраждалому від злочину до визнання його потерпілим. Постраждалий не в меншій, а іноді й у більшій мірі має потребу в наданні кваліфікованої правової допомоги з боку незалежного юриста. Постраждалий також має право вільного вибору захисника своїх прав. Чи означає це, що представником постраждалого може бути й фахівець у галузі права?

У проєкті КПК, зареєстрованому у Верховній Раді передбачено, що захисниками на досудових стадіях можуть допускатися тільки адвокати. Ми думаємо, що це найбільш прийнятний для України варіант (зі збереженням статусу адвокатури як незалежної громадської організації).

Таким чином, при втіленні в життя вимог Конституційного Суду неприпустиме злишення якості надання правової допомоги за рахунок допуску до цієї діяльності на досудових стадіях кримінального судочинства всіх фахівців у галузі права. При регламентації механізму реалізації права на правову допомогу необхідно використовувати принцип "дозволене все, що не заборонено". У кримінально-процесуальному законодавстві слід передбачати форми і порядок надання такої допомоги не тільки підозрюваному, обвинуваченому і підсудному, але і особам, які постраждали від злочину.

Список літератури: 1. Розиг Н.Н. Уголовное судопроизводство. СПб., 1914. 2. Декрет о Суде // СУ. 1917. № 4. 3. Закон України "Про адвокатуру" // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 9.

Надійшла до редакції 15.10.2002 р.

І.П. Звєнко

Загальні та специфічні ознаки правової культури працівників органів внутрішніх справ

Побудова суверенної демократичної соціальної правової держави в Україні супроводжується бурхливими процесами, пов'язаними з відмовою від суто державних, адміністративних методів впливу на суспільне життя і переходом до іншої ієрархії цінностей, вершиною якої є людина [1, с.27].

Зміни у суспільному житті визначають відповідну трансформацію пануючої у суспільстві ідеології, формування нових уявлень про базові, фундаментальні для будь-якого часу і будь-якої нації поняття: державу, право, політичний та економічний устрій.

Необхідною умовою успішного функціонування суспільних інститутів є

не тільки і не стільки їх подібність до найкращих зарубіжних аналогів, економічна й політична обґрунтованість рішень уряду та інші подібні чинники (за всієї їх необхідності і важливості), а, насамперед, власне бажання й вміння громадян, підприємців, посадових осіб, державних органів працювати в нових умовах, за новими стандартами, а головне – в суворих межах законності.

Заходи, спрямовані на подолання правового пігмалізму як на побутовому рівні, так і серед державних службовців, посадових осіб не можуть бути достатньо ефективними без чіткого уявлення про кінцеву мету таких засобів – високий рівень правової культури суспільства взагалі і державних органів та посадових осіб зокрема, а також про співвідношення суспільної правової культури та правової культури правників, серед яких слід особливо виділити співробітників органів внутрішніх справ (з огляду на їх чисельність та суспільну значущість діяльності органів внутрішніх справ).

У сучасних дослідженнях з юридичної культурології стає майже загальноновизнаним погляд на правову культуру як на систему притаманних суспільству правових цінностей, що гарантовані свідомою правомірною поведінкою суб'єкта-носія правової культури (індивіда, колективу, соціальної групи, суспільства) [2, с.47, 269-270; 3, с.75].

Таким чином, правова культура характеризується наступними ознаками: системність, аксіологічний (ціннісний) характер, закріплення культурної діяльності, культурних вимог та культурних досягнень у нормах права, відображення правової культури у правовій свідомості суб'єкта, реалізація культурних нормативів у його правовій діяльності.

Зазначені властивості характеризують правову культуру будь-якого суб'єкта і визначаються якісним станом правового життя суспільства. Юристи, юридичні установи і, зокрема, органи внутрішніх справ, безумовно, є органічною складовою частиною суспільства і, внаслідок цього, правова культура цієї соціальної групи характеризується тими ж ознаками. Нема й не може бути якоїсь окремої правової культури юриста або ж правоохоронця, хоча б тому, що правова культура визначається відповідністю поведінки суб'єкта правовим цінностям суспільства, а не цінностям будь-яких елітних груп, або ж особливо розвинутих окремих осіб. Тому не зовсім коректною уявляється точка зору авторів, які визначають правову культуру співробітника органів внутрішніх справ як відповідність його діяльності найвищим еталонам правозастосовчої діяльності [4, с.47]. Окрім очевидної практичної незручності такого розуміння (адже конкретні еталони правозастосування виявити майже неможливо і до того ж таке виявлення завжди матиме суб'єктивний характер), теоретично неприпустимим є винесення за межі правової культури повсякденної роботи органів внутрішніх справ по забезпеченню громадського порядку, профілактиці, розкриттю та розслідуванню дрібних побутових злочинів і тому подібної діяльності, що в жодному разі не є високим творчим досягненням у галузі права, але вимагає професіоналізму, відповідальності та працездатності співробітників.

Правова культура професіонала-юриста, безумовно, повинна бути ви-

щою за загальну правову культуру суспільства, що пов'язано з необхідністю для юриста в процесі виконання професійних обов'язків глибокого знання законодавства, переконаності в його цінності для суспільства, здатності до реалізації правових приписів.

Безперечно, професійна правова культура має не лише кількісні, а й якісні відмінності від правової культури населення. Але ці відмінності не можуть призвести до створення двох окремих, паралельно існуючих у суспільстві правових культур, оскільки це призвело б до протиріччя у соціальних завданнях правової системи в цілому і її державно-владних інститутів, що суперечило б загальноправовому принципу гуманізму, що декларувався і, певною мірою, підтримувався всіма державно-правовими системами, які існували протягом історії людства [5, с.20].

Суттєвою рисою професійної правової культури є пріоритет саме правових засобів здобуття, розвитку або ж охорони матеріальних та духовних цінностей перед позаправовими. Наприклад, якщо громадянин може цілком задовольнитися дружніми стосунками з контрагентом за договором позики як гарантією виконання останнім своїх зобов'язань і це зовсім не буде свідчити про правовий нігілізм, або ж недостатню правову культуру такого громадянина, то юрист повинен, за умов наявності правових засобів забезпечення прав чи охоронюваних законом інтересів суб'єкта, вжити таких заходів і роз'яснити їх сутність зацікавленим особам.

Таким чином, професійна правова культура може бути визначена як система притаманних суспільству правових цінностей, що гарантуються пріоритетним використанням юристами та юридичними установами юридичних засобів їх набуття, розвитку та охорони.

Внаслідок особливих суспільних функцій і особливого правового статусу співробітників органів внутрішніх справ, їх правова культура має певну специфіку не тільки у порівнянні із правовою культурою суспільства, але й стосовно загальнопрофесійної правової культури.

Насамперед необхідно звернути увагу на те, що органи внутрішніх справ є органами державної влади і, таким чином, єдиною припустимою формою правової активності співробітників органів внутрішніх справ є правослужування.

Певної трансформації у межах професійної правової культури знає й її аксіологічний бік, тобто система цінностей, гарантованих професійною діяльністю співробітників ОВС.

Зміст ст.2 Закону України "Про міліцію" від 20.12.1990 [6, ст.20] дозволяє зробити наступні висновки про існування таких об'єктів діяльності органів внутрішніх справ: особиста безпека громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів, профілактика та припинення злочинів, громадський порядок, боротьба зі злочинністю, безпека дорожнього руху, власність та її безпека від злочинних посягань, виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень, забезпечення подання соціальної та правової допомоги громадянам, координація та взаємодія державних органів та підприємств, установ, організацій [7, ст.94].

Нарешті, необхідно наголосити також на специфічному характері суспільних інтересів у правовому регулюванні діяльності органів внутрішніх справ. Якщо стосовно приватноправових відносин суспільство зацікавлене не стільки у досягненні певних фактичних інтересів конкретного суб'єкта правовідносин, скільки у відповідності його поведінки правовим вимогам, тобто у юридичних гарантіях прав та охоронюваних законом інтересів, то відносини за участю правоохоронних органів повинні не тільки юридично, але й фактично сприяти досягненню певної правової мети.

За словами С.С. Алексєєва, вся правозастосовча діяльність, заснована на владних повноваженнях тих чи інших органів, повинна бути підпорядкованою суворим процедурним формам, що забезпечують законність, обґрунтованість та доцільність цієї діяльності [8, ст.286].

Погляди щодо процесуальної регламентації як конститутивної ознаки правозастосування поділяються також такими провідними теоретиками держави та права, як О.Ф. Скакун, П.М. Рабінович, Г.Г. Шмельова, Л.А. Луць, які вказують, що правозастосування – це завжди своєрідний процес, що має певні юридичні стадії і результати якого втілюються у актах певної, передбаченої законом форми [9, ст.424; 10, ст.74-76].

Аналогічна позиція відображена і у деяких дослідженнях, присвячених спеціальним питанням процесуальної теорії, зокрема, проблемам доказування. Так, Є.В. Додін відзначає, що процесуальний порядок збирання, дослідження і оцінки необхідної інформації є необхідним у всіх випадках, коли це пов'язано зі вступом до сфери охоронюваних законом прав та інтересів громадян та організацій, із забезпеченням соціального визнання справедливості певного акту. Як зазначає вказаний автор, "таким чином, поняття доказування має незрівнянно більш широкий зміст, ніж той, що звичайно мається на увазі представниками процесуальної науки та криміналістики" [11, ст.68].

Процесуально врегульовану діяльність співробітників органів внутрішніх справ в межах їх компетенції лише тоді можна віднести до площини правової культури, коли вона відповідає вимогам законності, обґрунтованості та ефективності.

Законність у цьому контексті повинна розглядатися як метод діяльності органів внутрішніх справ та їх посадових осіб, що характеризується прийняттям рішень про застосування норм права лише з підстав, передбачених у гіпотезі норми, що застосовується, за процедурою, встановленою законом, у точній відповідності із змістом закону, у формі, передбаченій законом [10, ст.75-76].

Обґрунтованість – це прийняття рішення про застосування норм права на підставі об'єктивно істинних, вірогідних, достатніх, здобутих у дозволеній спосіб та з належних джерел знань про юридично значущі факти, передбачені гіпотезою норми, що застосовується.

Характеризуючи ефективність правозастосування як об'єктивну ознаку зовнішнього виявлення правової культури співробітника органів

внутрішніх справ, зазначимо, що виконання функцій з розгляду і вирішення юридичних справ потребує високого професійного рівня виконавців, вміння обрати оптимальний варіант досягнення правового результату. Слід мати на увазі, що певні юридичні операції повинні бути відпрацьовані фахівцем як професійні навички. Адже сутність чинного процесуального законодавства полягає у тому, що вимоги щодо неухильного виконання висуваються у рівному ступені відносно матеріальних і процесуальних норм [12, ст.54]. Щонайменше порушення цих вимог тягне за собою визнання відповідних дій співробітників органів внутрішніх справ недійсними, протизаконними. Таким чином, зміст культурних вимог до правозастосування визначається, перш за все, не стільки тим, що воно виражає соціальну потребу у здійсненні певних операцій з правовими нормами, але й у тому, що ці операції повинні здійснюватися на високому професійному рівні, кваліфіковано й ефективно.

Інтегруючи зазначені загальні та специфічні ознаки правової культури співробітника органів внутрішніх справ у єдиному визначенні, ми можемо запропонувати наступний підхід до розуміння досліджуваної категорії: права культура співробітників органів внутрішніх справ – це система суспільно-правових цінностей, що виражаються у завданнях органів внутрішніх справ та гарантуються свідомою законною та ефективною правозастосовчою діяльністю співробітників.

Список літератури: 1. Коментар до Конституції України / За ред. В.Ф. Огіршко. К., 1996. 2. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: опыт комплексного исследования. М., 1999. 3. Билый П. Правова держава і правова культура: взаємозв'язок і результативність / Право України. 1997. № 12. 4. Иванов В.И., Иванов О.Е., Кузнецов Э.В., Назаренко А.Ф., Салыников В.П. Правосознание и правовая культура сотрудников органов внутренних дел. Л., 1981. 5. Теория государства и права / Под ред. Г.Н. Манова. М., 1995. 6. Відомості Верховної Ради. 1991. № 4. 7. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України. Харків, Основа, 1999. 8. Алексеев С.С. Общая теория права. М., 1982. 9. Скакут О.Ф. Теория государства и права. Харків Консум, 2000. 10. Рабинович П.М., Шмельова Г.Г., Луць Л.А. Загальна теорія держави і права. К.: Інститут системних досліджень освіти України, 1993. 11. Дедин Е.В. Доказывание и доказательство в правоприменительной деятельности органов советского государственного управления. Одесса, 1976. 12. Горшенев В.М. Теория юридического процесса. Харків, 1985.

Надійшла до редакції 27.12.2003 р.

Д.Д. Лупеник

Ответчики по делам о защите чести, достоинства и деловой репутации

Персонификация сторон по гражданскому делу имеет принципиальное значение и осуществляется применительно к предмету правового спора, которым выступают определенные материальные правоотношения.

Материальное правоотношение моделирует субъектный состав процесса. От нормы материального права, подлежащей применению в гражданском процессе, зависит решение вопроса о надлежащих сторонах и